

2 Litevské konsonanty (souhlásky)

2.1 Znělé a neznělé souhlásky

j	l	m	n	r	b	d	g	z	ž	h	v	c	č
–	–	–	–	–	p	t	k	s	š	ch	f	dz	dž

buvo (byl) tu (ty) seka (sleduje) šilas (bor)
puvo (hnil) du (dva) sega (zapíná) žilas (šedivý)

Asimilace (spodoba) znělosti:

b, d, g, z, ž
↓
p, t, k, s, š

znělost → neznělost

dirba (pracuje) → dirbti [dirpti] (pracovat)
veža (veze) → vežti [vešti] (vézt)

auga (roste) → augti [aukti] (růst)

neznělost → znělost

suka (kroutí) → sukdavo [sugdavo] (točil)
neša (nese) → nešdavo [neždavo] (nosil)

lipa (leze) → lipdavo [libdavo] (lezl)
kasa (ryje) → kasdavo [kazdavo] (ryl)

2.2 Měkkost a tvrdost souhlásek (palatalizace)

Všechny litevské souhlásky mohou být měkké a tvrdé. Výjimku tvoří „j“, které je vždy měkké.

2.2.1 Poziční tvrdost:

Souhláska je tvrdá před zadními samohláskami (vokály), včetně dvojhlásek ai, au, uo; al, am, an, ar; ul, um, un, ur.

C + V(a) → CV(a)

galva (*hlava*), vaikas (*dítě*), baltas (*bílý*), duona (*chléb*), šoka (*tančí*), rodo (*ukazuje*)

2.2.2 Poziční měkkost:

Souhláska je měkká před předními samohláskami, včetně dvojhlásek ei, ie; el, em, en, er; il, im, in, ir.

C + V(i) → C'V(i)

pilis (*hrad*), pienas (*mléko*), mes (*my*), nervinti (*znervózňovat*), dėdė (*strýc*)

2.2.3 Nepoziční měkkost

Souhláska může být měkká také před zadní samohláskou (včetně dvojhlásek ai, au, uo; al, am, an, ar; ul, um, un, ur). Tato měkkost nesouvisí s pozicí souhlásky; označujeme ji písmenem „i“, které se vloží mezi souhlásku a samohlásku.

C + V(a) → C'iV(a)

kauļ X *kiauliļ*
(*kostí*, g. pl.) (*sviní*, g. pl.)

rašau X *rašiau*
(*píšu*, přít.č.) (*psal jsem*, min. č.)

2.3 Písmeno „i“ má v litevštině dvojí uplatnění: označuje samohlásku [i], anebo je znakem pro palatalizaci (měkkost) souhlásek. Jako znak pro palatalizaci se toto písmeno „nevyslovuje“, pouze změkčuje před ním stojící souhlásku. Příklady:

„i“ jako samohláska: *pilis* (*hrad*), *tu esi* (*ty jsi*), *Čekija*, *pirmas* (*první*), *pilkas* (*šedý*), *istorija* (*historie*)

„i“ jako znak pro palatalizaci: *šiaurė* [š'æure:] (*sever*), *kiaulė* [k'eule:] (*svině*), *liaudis* [l'æudis] (*národ*), *liūdnas* [l'u:dnas] (*smutný*), *siūlas* [s'u:las] (*nit*)

Písmeno „i“ jako samohláska + „i“ jako znak pro palatalizaci se nikdy nevyskytují ve stejných pozicích:

- 1) „i“ jako znak pro palatalizaci nikdy není na začátku ani na konci slova; v těchto pozicích označuje „i“ vždy samohlásku, proto se také vyslovuje (např. *istorija*, *tu esi*);
- 2) „i“ jako samohláska se nikdy nevyskytuje mezi souhláskou a samohláskou; v těchto pozicích je „i“ vždy znakem pro palatalizaci, proto se nevyslovuje (např. *šiaurė*, *siūlas*).

Existují dvě výjimky:

a) Kombinace „souhláska + ie“, např. *pienas* (*mléko*), *miegas* (*spánek*). „i“ je zde součástí dvojhlásky „ie“, nikoliv znakem pro palatalizaci.

b) Při setkání dvou samohlásek na hranici slabik čteme „i“ jako samohlásku, např. *šiitas* [ši-i-tas] (větev muslimů), *pianinas* [pi-a-ni-nas] (*piano*).

2.4 Cvičení. Určete, zda písmeno **i** v následujících slovech označuje samohlásku, nebo znak pro palatalizaci.

1. *ilgas* (*dlouhý*), 2. *toli* (*daleko*), 3. *žiaurus* (*krutý*), 4. *šilta* (*teplá*), 5. *Vilnius*, 6. *meilė* (*láska*), 7. *kiaušas* (*temeno*), 8. *siūlo* (*nabízí*), 9. *jis* (*on*), 10. *pilnas* (*plný*), 11. *žiogas* (*luční koník*), 12. *žiema* (*zima*), 13. *sriuba* (*polévka*), 14. *sliekas* (*žížala*), 16. *kirmėlė* (*housenka*).

2.5 Palatalizace souhláskových skupin

Měkkost se vždy týká celé souhláskové skupiny v slabice:

šnekėti (*hovořit*), *gandrelis* (*mládě čápa*), *pliaupti* (*hodně pršet*)

2.6 „č“ a „dž“ v litevštině

Poziční měkkost/tvrdomost se u souhlásek „t“ a „d“ uplatňuje stejně jako u ostatních:

tiltas (most)   deda (klade)

Nepoziční měkkost „t“ a „d“ způsobila vznik hlásek „č“ a „dž“: měkké „t“ se před zadní samohláskou proměnilo v „č“, měkké „d“ v „dž“:

t→č: skaitė → skaičiau   **d→dž:** žaidė → žaidžiau
(četl/a)   (četl/a jsem)   (hrál/a)   (hrál/a jsem)

Příklady proměn t→č a d→dž při ohýbání slov:

(užovka)	(kohout)
N. žaltys	gaidys
G. žalčio	gaidžio
D. žalčiui	gaidžiui
A. žaltį	gaidį

skaityti, skaito, skaitė (<i>číst</i>);	gydyti, gydo, gydė (<i>léčit</i>)
aš skaičiau	gydžiau
tu skaitėi	gydei
jis, ji skaitė	gydė

2.7 Litevská slabika

Litevská slabika povinně obsahuje alespoň jednu samohlásku. Vytvářet slabiku mohou také dvojhlásky a jednotky „samohláska + souhláska“ (al, am, an, ar, ...).

Samotná souhláska slabiku netvoří. Litevština nevytváří slova typu krk, vlk, Brno.

Slabika je dlouhá, pokud obsahuje dlouhou samohlásku, dvojhlásku nebo jednotku „samohláska + souhláska“. Slabika je krátká, pokud obsahuje krátkou samohlásku.

3.1 Prozodické vlastnosti litevštiny

Přízvuk

Litevský přízvuk je volný: může být na kterékoliv slabice. Poloha přízvuku se během ohýbání může měnit, a tyto proměny jsou pak individuální vlastností dotyčného slova, nikoliv ohýbacího vzoru, ke kterému ono slovo patří.

<i>stalas (stůl)</i>	<i>kamienas (kmen)</i>	<i>žuvis (ryba)</i>
N. sta -las	ka- mie -nas	žu- vis
G. sta -lo	ka- mie -no	žu- vies
D. sta -lui	ka- mie -nui	žu -viai
A. sta -lą	ka- mie -ną	žu -vį
I. sta- lu	ka- mie -nu	žu-vi- mi
L. sta- le	ka- mie -ne	žu-vy- je
V. sta -le	ka- mie -ne	žu- vie

<i>daryti, daro, darė (dělat)</i>	<i>duoti, duoda, davė (dát)</i>
aš dar- au	duo -du
tu dar- ai	duo -di
jis, ji da -ro	duo -da

Poloha přízvuku je zásadním faktorem litevského slova a má fonologickou funkci, tzn. že se slova mohou lišit pouze polohou přízvuku – přízvuk je v litevštině **významotvorný**.

giria (*chválí*) **g**iria (*les*)
kasa (*ryje*) **k**asa (*cop*)
karti (*věšet*) **k**arti (*hořká*)

Intonace

- způsob artikulace dlouhých přízvučných slabik

Intonace je také **významotvorná**. Rozlišujeme intonaci stoupavou a klesavou.

Akutová (klesavá) intonace: š**aa**auk (*střílej*); l**aa**auk (*čekej*); k**aa**aaltas (*dláto*)

Cirkumflexová (stoupavá) intonace: šau**u**uk (*křič*); lauu**u**uk (*přič*); kall**l**tas (*vinen*)

Příklad: šauk; lauk; kaltas

Akut: š**aa**auk (*střílej*); l**aa**auk (*čekej*); k**aa**aaltas (*dláto*)

Zápis: šauk; lauk; kaltas

Cirkumflex: šau**u**uk (*křič*); lauu**u**uk (*plešat*); kall**l**tas (*vinen*)

Zápis: šauk, lauk, kaltas

POZOR. Krátká slabika může nést přízvuk, ale nemá žádnou intonaci. K zápisu se v tomto případě používá znak „gravis“, např.: rankà (*ruka*).

3.2 Dialogy:

Labà dienà!			
L bas!		K ks sų ?	Ik pasim tymo!
Sve kas!	Mà das...	Kokià s ?	V so gēro!
Sveikà!	Màno pavar ...	K ks t vo ?	V so l bo!
Sveik !	u...	Kokià t vo ?	Sudiē!
Sve kos!		Ku s vard ?	Ik !
L tas!		Ku t vard ?	Lab naktis!
L bas v karas!			

3.3 Časování sloves – indikativ praesens (přítomný čas), typ „-a“

Schéma:

kmen přítomného času + koncovky: (aš) **-u** (mes) **-ame**
 (tu) **-i** (jūs) **-ate**
 (jis, ji/jie, jos) **-a**

Příklad:

kalbėti, **kalba**, kalbėjo (*mluvit*)

kalb-a

aš	kalbu (= kalb+u)	mes	kalbame (kalb+ame)
tu	kalbi (=kalb+i)	jūs	kalbate (kalb+ate)
jis, ji	kalba (=kalb+a)	jie, jos	kalba (kalb+a)

dirbti, dirba, dirbo (pracovat)
 studijuoti, studijuoja, studijavo (studovat)
 eiti, eina, ėjo (jít)

3.4 Zápor „ne-“

kalbėti → nekalbėti (nemluvit)

aš nekalbu (nemluvím), nedirbu (nepracuju), nestudijuojau (nestuduju)

!!! Zapamatujte si negativní formy slovesa „být“:

aš	nesu	mes	nesame
tu	nesi	jūs	nesate
jis, ji	<u>nėra</u>	jie jos	<u>nėra</u>